

Дубасенюк О. А. Цифровізація вищої освіти: сучасні виклики, ризики, досвід // Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики [Електронний ресурс]: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26 січня 2023 р. / За заг. ред. І. Жуховського, З. Шарлович, О. Мандич / Міжнародна Академія Прикладних Наук (Республіка Польща) Державний біотехнологічний університет (Україна). Ломжа, Польща, 2023. Ч. 1. 362 с. С. 307-311.

Дубасенюк О. А.

доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, РИЗИКИ, ДОСВІД

Проблема цифровізації вищої освіти в сучасних умовах постає актуальним і своєчасним напрямом. Нині відбувається розширення освітнього та дослідницького простору, можливість урізноманітнення форм і методів навчання, спрямованих на підготовку конкурентоспроможних фахівців на ринку праці. У закладах вищої освіти дистанційне навчання займає провідне місце у зв'язку зі складною ситуацією, що склалася в Україні в останні роки, зокрема пандемією та воєнним станом. Також на великих підприємствах простежується процес створення корпоративних університетів, власних центрів підвищення кваліфікацій і додаткової освіти. С. Шкарлет зазначив, що «Цифровізація освіти – один із пріоритетів МОН України розвитку можливостей дистанційного навчання. Тому з-поміж ключових завдань постає є затвердження Концепції цифрової трансформації освіти і науки, забезпечення закладів освіти цифровою інфраструктурою, розвиток Всеукраїнської школи онлайн, модернізація державного електронного журналу та підвищення рівня цифрової компетентності педагогічних працівників» [1]. Важливо проаналізувати досвід регіонів у впровадженні дистанційного навчання та актуальні онлайн-інструменти для закладів освіти різного рівня. Нині вивчається й узагальнюється набутий досвід дистанційного навчання, з тим, щоб поділитися успішними прикладами, виокремити проблематику та окреслити шляхи розвитку дистанційного навчання у різних закладах освіти.

У Національній доповіді (НАПН України) про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2021) відзначено, що «Розв'язання проблем цифрової трансформації та цифровізації освіти України визначально впливає на забезпечення рівного доступу до якісної освіти впродовж життя широких верств населення, людей з різними віковими ознаками й освітніми потребами. Це насамперед потребує: створення українського сегменту відкритого світового інформаційно-цифрового науково-освітнього простору, його насичення комп'ютерно орієнтованими засобами, національними електронними освітніми ресурсами; забезпечення громадян якісним мережним доступом до освітніх послуг та електронних освітніх ресурсів» (В. Кремень, В. Луговий, О. Ляшенко, А. Яцишин, та ін.) [2, с. 117]. У сфері цифровізації освіти ведуться постійні наукові розвідки. Визначеній проблемі присвячені роботи В. Арешонкова, В. Бикова, Р. Гуревича, О. Ляшенка, С. Сисоевої, та ін. Проаналізовано проблеми і завдання сучасного етапу інформатизації освіти, інноваційні інструменти та її перспективні напрями (В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук) [3]. Обґрунтовано інформаційні засади підготовки майбутніх педагогів для роботи з «цифровим поколінням» у контексті трансформаційних процесів аналізу інформаційно-цифрового освітнього простору України [4, с. 180-182]. Досліджено проблему використання цифрових технологій в навчальному середовищі закладів вищої освіти (І. Потюк) [5], а також питання визначення готовності закладу вищої освіти до цифрової трансформації (О. Барна, О. Кузьмінська) [6].

Мета дослідження: проаналізувати сучасні виклики, ризики та досвід упровадження цифровізації освіти і науки у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі простежуються певні *позитивні тенденції цифровізації освіти*, зокрема, наголошено, що сформульована ще в ХХ столітті концепція навчання впродовж життя (Life Long Learning) в умовах глобальної цифровізації набуває вагомого значення для кожної людини. Так, С. Сисоєва зазначає, що процеси глобалізації та інформатизації суспільства суттєво вплинули на технології наукової діяльності, систему освіти, організацію і технології освітнього процесу. Нині під поняттям «інформатизація освіти» вчені розуміють комплекс заходів з перетворення педагогічних процесів на основі впровадження у навчання і виховання інформаційної продукції, засобів і технологій. На думку академіка, у галузі освіти зміни відбуваються на рівні простору і часу, цифровізація стає ключовим напрямом розвитку освіти [7]. Ми погоджуємося з позицією науковця, що саме освіта має якомога швидше забезпечити суспільству і кожному громадянину перехід у цифрову епоху, орієнтовану на інші інструменти праці, інше середовище життєдіяльності та підготувати не тільки молодь, а й людей середнього й старшого віку до нових типів і видів праці. Підкреслюється, що інновації в цифровому освітньому просторі є не тільки технічними й технологічними інноваціями, а й змінами у змісті та організації освітнього контенту, у структурі та організаційних принципах діяльності закладів освіти. Такий підхід вимагає перегляду концептуальних положень, змісту категорій і понять традиційної педагогічної науки, їхньої адаптації (або розроблення нового змісту) до цифрового освітнього простору.

Водночас науковці (С. Сисоєва, Н. Стрекалова) виділяють ризики цифровізації освітнього процесу. До них віднесено: втрата базових когнітивних навичок (уміння читати, рахувати, писати), зниження якості навчання; «публічна» модель педагога-викладача, високі вимоги до його психологічних якостей, зростання конфліктів; зниження особистісних контактів, «відтік» талановитої молоді і викладачів за кордон, зниження загального рівня підготовки, проблеми контролю якості; зміна вимог до змісту навчання, подальша зміна засобів навчання; оновлені вимоги до кваліфікації фахівців, зниження потреби в «інтелектуальному» фахівці і «тяжіння» до його технологічного образу, скорочення контингенту вищої освіти; рух у бік «освітніх послуг», відхід від фундаментальності, зміна / перерозподіл функцій адміністрації закладів вищої освіти і викладачів, зростання конфліктів, зниження якості навчання; втрата статусу вітчизняної вищої освіти, зменшення контингенту учнів. До цих ризиків додається істотний недолік онлайн-освіти, зокрема, її спрямованість на задоволення короткострокових або, у кращому випадку, середньострокових завдань. Фахівець, який опанував обмежений обсяг знань і не отримав при цьому фундаментальної базової підготовки, може розраховувати тільки на інтелектуальні «надбудови», стійкість яких ілюзорна [7].

Нині здійснюються наукові розвідки за такими напрямками: методологічні засади цифровізації освіти, обґрунтуванням концептуальної моделі викладача/педагога цифрової освіти, зміст його професійної підготовки; технології розробки цифрового освітнього контенту, методики оцінки його якості та застосування в освітньому процесі з урахуванням ергономічних, психолого-педагогічних вимог; ефективні методи, форми, засоби навчання у відкритому освітньому просторі та їх методологічне обґрунтування, зокрема співвідношень традиційного та електронного навчання, контактної і самостійної роботи учнів, методики контролю успішності та сформованості освітніх результатів в умовах перенесення навчального процесу в глобальну мережу; засоби забезпечення якості навчання, попередження можливих ризиків в умовах цифровізації освіти тощо [2; 7].

Актуалізуються також наукові розвідки з педагогіки цифровізації у сфері підготовки вчителя. Проведено значну кількість досліджень у визначеному напрямі. Визначено критерії добору відкритих web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики (О. Спірін, Т. Вакалюк) [8]. У процесі дослідження простежено сучасні тенденції впровадження інформаційних технологій у процес підготовки майбутніх педагогів у контексті світових інтеграційних процесів: поява, становлення цифрового покоління, розвиток мережевого простору; у структура

освітнього процесу простежується орієнтація на розвиток здатності у майбутніх педагогів до дослідницької, конструкторської, винахідницької діяльності; посилення диференціації та індивідуалізації освітнього простору; створення нових поколінь навчальних програм з урахуванням індивідуальної траєкторії розвитку майбутнього педагога; орієнтація молоді на навчання впродовж життя. Результати проведених досліджень представлено у таких напрямках: формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій (С. Галицький), формування готовності майбутніх учителів до застосування мультимедійних навчальних систем у початковій школі (М. Ковальчук), професійна підготовка майбутніх учителів математики до технологізації освітнього процесу в умовах профільної школи та ін. (А. Рудик) підтверджують визначені тенденції [9]. Проведені дослідження засвідчили, що моделювання цифрового освітнього простору призводить до позитивних змін у підготовці майбутніх педагогів різних спеціальностей за умови технологізації та впровадження сучасних інформаційних технологій в освітній процес. Останнє дає змогу урізноманітнити форми та методи викладання навчальних дисциплін, посилити позитивну динаміку засвоєння знань, формує творчий, креативний потенціал майбутніх педагогів, розвиває їх цілеспрямованість, відповідальність, самостійність.

Висновки. Таким чином, навчання впродовж життя потребує підвищення власної цифрової компетентності фахівця, його саморозвитку, професійної і життєвої самореалізації, здатності адаптуватися до нових технологій цифрового середовища. Цифрова реальність потребує визначити актуальні педагогічні пріоритети, перегляду форм, методів, засобів і технологій навчання, виховання й розвитку здобувача освіти. Цифрова реальність вимагає також інтегрального та міждисциплінарного вирішення проблем організації виховного впливу на дітей і молодь у цифровому освітньому просторі та розробки інноваційних цифрових засобів і технологій.

Перспективи подальших наукових пошуків. Необхідно проаналізувати виклики цифрового суспільства системі освіти, що потребують доповнення традиційної педагогіки цифровою педагогікою; вироблення стратегії формування у дітей та молоді змістової вибірковості в умовах цифровізації освітнього простору; протидії засобам технологічно-маркетингового руйнування базових цінностей; формування критичного ставлення до медіаційних впливів. Осмислення потребує традиційна дидактика, зокрема зміст освіти і принципи його структурування для цифрового освітнього процесу; розробка інноваційних методів, форм і засобів та сучасних технологій цифрового навчання (хмарні, когнітивні, технології великих даних тощо). Значної уваги вимагає визначення концептуальних засад, змісту і технологій виховання дітей та молоді у цифровому просторі: визначення виховного потенціалу цифрового простору; розвиток партнерської взаємодії суб'єктів освітнього та виховного процесу. Необхідно також обґрунтувати сутність та особливості педагогічної діяльності в умовах цифрової освіти. Звернути увагу на: структуру та зміст педагогічної діяльності; формування цифрової педагогічної компетентності педагога; аналіз і самоаналіз педагогічної діяльності у цифровому просторі; саморозвиток та самовдосконалення педагога засобами цифрових технологій; педагогічну взаємодію і педагогічну комунікацію у цифровій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrovizaciya-osviti-dosvid-regioniv-aktualnist-dlya-pozashkilliya-vidbulas-onlajn-sesiya-shodo-distancijnogo-navchannya>.
2. Цифровізація освіти – імператив часу // Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О.М. Топузов (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. С.117-133.

3. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття», 2020. Вип. 1. С. 27–36.
4. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / За ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка. К, 2019. 361 с.
5. Потюк І. Є. Використання цифрових технологій в навчальному середовищі закладів вищої освіти: офлайн та онлайн формати. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологія. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 219–221.
6. Барна, О.В., & Кузьмінська, О.Г. (2020). Визначення готовності закладу вищої освіти до цифрової трансформації. In Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 30 квітня 2020 р. (с. 92-94). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка
7. Сисоєва С.О. Педагогічні аспекти цифровізації освіти. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія : Педагогічні науки. 2021. № 4 (69). С. 24–32.
8. Спірін О. М. Критерії добору відкритих web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики / О. М. Спірін, Т. А. Вакалюк // Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 60, вип. 4. С. 275-287.
9. Дубасенюк, О. А., Вознюк, О. В. Сучасні тенденції впровадження інформаційних технологій у процес підготовки майбутніх педагогів: досвід та перспективи // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінниця. 2022 (65). С. 20-30.